УДК 94"1918/1920"
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/2.2

Біліченко Л. С.
https://orcid.org/0009-0000-9204-8295
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

БЕССАРАБСЬКЕ ПИТАННЯ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УНР ТА УСРР (1918–1920 РР.)

У статті досліджується бессарабське питання у зовнішній політиці УНР та УСРР. Встановлено, що бессарабське питання у 1918–1920 роках полягало в анексії Бессарабії Румунією на тлі розпаду Російської імперії. На початку 1918 року румунські війська увійшли до регіону, і «Сфатул Церій» (Рада Країни) проголосувала за об'єднання з Румунією, що Радянська Росія не визнала. Це спричинило тривалий конфлікт інтересів, де Румунія зміцнювала кордони за підтримки Антанти.

На початку січня 1919 р. в окупованих румунами частинах Бессарабії почалося повстання тамтешнього населення проти окупантів. Бессарабське повстання викликало з боку румунського уряду жорстокі репресії задля його подавлення. Рятуючись від цих репресій під наступом карних румунських загонів, хвиля повстанців хлинула на український лівий берег Дністра, а весь правий його берег був зайнятий румунами. І з того моменту, коли боротьба між бессарабськими повстанцями та румунськими військами охоплювала район Дністра і розпочалася українсько-румунські прикордонні відносини.

У свою чергу, радянська влада не визнали анексії Бессарабії та розпочала терор проти румунського населення в Одесі. 7 лютого 1919 р. Народний секретаріат з міжнаціональних справ УСРР послав на ім'я голови мирної конференції та урядові Великої Британії ноту протесту на захоплення Румунією Бессарабії. У планах українського уряду теж не було завдання допомагати бессарабським повстанцям.

Натомість Директорія УНР звернулася за допомогою до румунських властей щодо евакуації з Італії українських військовополонених через Румунію. Задля укріплення двосторонніх дипломатичних зв'язків з Румунією з метою захисту від радянської Росії, Директорія УНР у червні 1919 р. відправила у королівство Надзвичайну дипломатичну місію на чолі з Костем Мацієвичем. Після повалення Директорії УНР 10 листопада 1920 р. Надзвичайна дипломатична місія та військовий відділ продовжував свою діяльність на території Румунії. Зокрема, вона опікувалася справами національного освітнього руху української меншості в Румунії.

Щодо позиції радянського уряду з Бессарабського питання, то ні РСФРР, ні УСРР, ні пізніше СРСР не визнавали анексію території Бессарабії та Буковини.

Ключові слова: *Бессарабія, зовнішня політика, УНР, УСРР, Румунія.*

Постановка проблеми. Перші контакти України з Румунією були започатковані у роки гетьманування Івана Мазепи. Зокрема, унікальні книги, надруковані у Києво-Печерській Лаврі – «Часослов» (1682 р.) та, відповідно, «Житія Святих» (1689 р.) за вказівкою І. Мазепи доходять не тільки до столиці середньовічної Молдови міста Ясси, а й до Бухареста, що, за умов проведення релігійної служби та організації церковного життя у Молдові та Валахії тих часів староукраїнською мовою мало величезне духовно-просвітницьке значення.

11 (24) січня 1918 р. УНР проголосило незалежність, яка була визнана і підписана одразу ж Німеччиною. Як наслідок 27 січня (9 лютого) був підписаний мирний договір УНР з країнами Четверного союзу, згідно з яким Київ отримував Холмщину. У той же час румунські війська почали захоплювати територію Бессарабії та вести мирні переговори з країнами Четверного союзу. 5 березня 1918 р. у Буфті під Бухарестом був підписаний мирний договір між Румунією та країнами Четверного союзу, згідно якого румунський уряд забов'язувався підтримувати перевізку військ держав Четверного союзу через Молдавію та Бесарабію.

Подальша окупація території України німецько-австрійськими військами створив перевіс на

© Біліченко Л. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

сторону румунських військ у Бессарабії. Окупація німецько-австрійськими військами Лівобережжя Дніпра а також захоплання Одеси 14–15 березня 1918 р. відрізало Бесарабію від Радянської Росії. Радянські війська, червоногварційці та партизанські загони вимушені були відступити.

У листопаді 1918 р. через державний переворот владу в Україні захоплює Директорія УНР. На початку січня 1919 р. в окупованих румунами частинах Бессарабії почалося повстання тамтешнього населення проти окупантів. Однак надалі, повстанці не домоглися поставлених перед собою завдань і Бессарабія залишилася у складі Румунії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній момент у вітчизняній історичній науці немає узагальнюючих робіт з даної тематики у консолідованому вигляді, із широкою ретроспективою огляду інформації, в яких розкривається бессарабське питання у зовнішній політиці УНР та УСРР протягом 1918–1920 рр. Окремі аспекти зазначеного питання можна знайти у наукових працях І. Аппатова, І. Макана [1], М. Ковальчук [2], Рендюк [3], І. Срібняка, Я. Попенка [4] та М. Шепєлева [7].

Зокрема, стаття С. Й. Аппатова та І. М. Макана «Українсько-румунські відносини: історія та сучасність» [1] (опублікована в «Українському історичному журналі», 1999, № 5, с. 87–100) присвячена етапам дипломатичних та політичних взаємин між двома державами. Автори досліджують історичний контекст та ключові виклики 1990-х років.

Дослідники М. Ковальчук [2], Рендюк [3], І. Срібняк, Я. Попенко [4] та М. Шепєлев [7] акцентували свою увагу на українсько-румунських відносинах періоду Української революції 1917–1921 рр. Зокрема автори досліджували питання встановлення та розвитку українсько-румунських відносин у 1917–1923 роках, відносини Румунії з урядом Української Народної Республіки в 1919 р. та діяльність військового відділу надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії в 1920 р.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити Бессарабське питання у зовнішній політиці УНР та УСРР протягом 1918–1920 рр.

Виклад основного матеріалу. У січні 1918 року територію Бессарабії зайняла румунська армія. Річ у тім, що попри вкрай невдалі дії румунської армії та зовнішньополітичні «метання» офіційного Бухаресту під час Першої світової війни (приєднання до Антанти та воєнні дії на її боці, підписання сепаратної мирної угоди з Німеччиною та її денонсація, після цього – чергове військово-політичне зближення з Францією та Великобританією) Румунія зуміла не зіпсувати стосунки з останніми та ще й отримала значні «дивіденди». За мовчазної згоди Антанти Румунія приєднала до свого складу Бессарабію, а також ще деякі порубіжні території, з чим – в силу своєї внутрішньополітичної слабкості – була змушена погодитись УНР [4, с. 160].

9 квітня бессарабський парламент «Сфатул Церій» («Рада Країни») більшістю голосів ухвалив рішення про приєднання Бессарабії до Румунського королівства на засадах автономії.

Радянська влада не визнали анексії Бессарабії. Так, радянський уряд у листі до Революційного Комітету 8 армії писав наступне: «Верховна Колегія боротьби з Бессарабською та Румунською контрреволюцією, утворена Радою Народних Комісарів у Петрограді, вислухала доповідь Ваших делегатів товаришів Кучміна та Жельвакова, які доповідали нам про стан Вашої армії. З почуттям гордості ми дізналися, що незважаючи на всі позбавлення, які довелося Вам перенести, 8-а армія з боєм вийшла з Румунії до Бессарабії. Ми дізналися про боєздатність Вашої армії, що збереглася, і особливо про її революційний підйом, яким завжди відрізнялася 8-ма армія, як і про її бажання йти проти Української та Румунсько-Бесарабської контрреволюції. Ми дізналися також про Ваші потреби та необхідність негайної грошової допомоги. Верховна Колегія випросила для Вашої армії перший кредит 30 мільйонів рублів, який буде переведено на південь для Вашого постачання. З нашого боку ми негайно відправили до Вас товаришів делегатів Жельвакова та Кучміна, до яких приєднався і товариш Силіан з важливим і невідкладним дорученням. Вони повинні були поставити Вас протягом останніх подій, з розпочатою фактичною хвилею проти Румунського контрреволюційного уряду, а також і з висилкою Румунського посла з Петрограда з конфіскуванням румунського золотого фонду, що перебуває в Москві і з оголошенням генерала Щербачова та його спільників поза законом. Делегати повинні були окрім цього показати Вам всю небезпеку, яка загрожує російській революції від Румунського контрреволюційного наступу, який має підтримку Щербачова та гайдамаків. Товариші Жедьваков, Кучмин і Силіан повинні були представити Вам і план оперативних дій, оскільки за повної дезорганізації 6-ї, 4-ї та 9-ї армій, єдино регулярною силою є Ви, які повинні врятувати революцію, розгромивши румунських контрреволюційних

генералів. Вам було віддано завдання рухатися до Одеси та Києва. Наша Колегія прибула на південь із Севастополя, де ми взялися за підвищення боєздатності Чорнофлоту і для вербування соціалістичної армії намагалися знестися в Вами по радіотелегафу, проте всі наші спроби виявилися марними. На ту саму спробу натрапили й спроби Румчерода. Прибувши сюди до Одеси, я дізнався, що Ваші загони відбивають румунів у Бендерах, але потім вони знялися і попрямували до Києва, а Бендери були взяті назад Румунами та гайдамаками. Товариші! Київ уже у наших руках. Там уже панує Українська Радянська влада. Українська Центральна Рада ліквідована, а Ваш революційний ентузіазм потрібен півдню, потрібний для того, щоб врятувати Одесу, потрібний для того, щоб відкинути Румунську контрреволюційну армію та розгромити її ядро» [5, арк. 2].

На початку січня 1919 р. в окупованих румунами частинах Бессарабії почалося повстання тамтешнього населення проти окупантів. Бессарабське повстання викликало з боку румунського уряду жорстокі репресії задля його подавлення. Рятуючись від цих репресій під наступом карних румунських загонів, хвиля повстанців хлинула на український лівий берег Дністра, а весь правий його берег був зайнятий румунами. І з того моменту, коли боротьба між бессарабськими повстанцями та румунськими військами охоплювала район Дністра і розпочалася українсько-румунські прикордонні відносини. Треба зазначити, що українські військові частини, які були розташовані на лівому березі Дністра, зайняли цілком з'ясовану позицію щодо бессарабських повстанців: дбаючи про непорушення добросусідських відносин між Україно та Румунією та уникаючи всього того, що цим відносинам пошкодити може, українські війська обеззброювали тих повстанців, які переходили до лівого берега Дністра, та інтернували їх углиб України. Однак, окремі одиниці повстанців, уникаючи огляду, зберігали при собі зброю та час від часу починали стрілянину з українського берега по румунським частинам на правому березі Дністра. Ця стрілянина викликала цілком організований обстріл лівого берега румунськими військами. Таким чином, була обстріляна румунами ціла низка українських сіл, зруйновані хати, вбиті люди.

Така стрілянина годинами то притихала, то виникала знов. Українська влада, як центральна так і місцева, вживала всіх заходів аби захистити права місцевої придністровської людності, уникнути всіх непорозумінь та зберегти добросусідські відносини між Румунією та Україною. З цією метою, до румунського наддністрянського командування українською місцевою владою надсилалися ноти та окремі представники, які роз'яснювали румунській владі дійсне становище речей. Також було зроблено пропозицію від України, утвердити комісію для розгляду прикордонних непорозумінь Так, в Кам'янці-Подільському була утворена комісія для ліквідації всіх прикордонних конфліктів, які виникли (та які можуть виникнути) на всьому протязі українсько-румунського кордону. На чолі комісії було поставлено професора Дмитра Дорошенка. Також в комісію входили професори Білецький, Уріленко, Шменкевич, Ченявський, секретар Короліцький та представник десятого корпусу сотник Зембіцький. Румунський уряд у відповідних нотах виявив своє задоволення тими засобами, які були вжиті українським урядом, підкреслив і своє бажання підтримувати добросусідські відносини та пообіцяв нічого не вживати без повідомлення Центральної Кам'янецької комісії [6, арк. 4].

У свою чергу, радянська влада розпочала терор проти румунського населення в Одесі. У свою чергу італійський консул в Одесі відправив дев'ять телеграм однакового змісту всім союзним консулам в Одесі, у яких зазначалося наступне: «Союзні міністри ознайомлені з ультиматумом, адресованим Румчеродом румунському урядові. Ми повинні протестувати енергійним способом проти зайнятого положення, яке зовсім не рахується зі станом переговорів, роз-початих нами за проханням самого Румчерода. Ми протестуємо, головним чином, проти арешту румунів та нелюдського ставлення до них. Ми розраховуємо, що кожен із наших консулів приєднається усією силою свого авторитету. Стосовно Бессарабії, варто нагадати, що втручання румунських військ являє собою військову операцію без політичного характеру. Кампанія несе у собі лише гуманітарну ціль, аби гарантувати постачання провіантом російських та румунських військ і громадянського населення» [5, арк. 6].

У відповідь, Народний комісар по іноземних справах Чічерін надіслав телеграму голові Ради Міністрів Румунії у якому зазначив: «Ваша заява, оголошена в європейській пресі, про те, що представники Бессарабії урочисто оголосили про приєднання Бессарабії до Румунії і що на підставі цього Ви відтепер вважаєте Бессарабію невід'ємною частиною Румунського Королівства, є не тільки викликом Російської Федерації перед Радою України, але й кричущим порушенням у Вашій угоді. Приєднання останньої до Румунії, є також насильством

над Бессарабським населенням, яке одноголосно і відкрито висловило свій протест проти румунської окупації. Насильницьке приєднання до Румунії не знищує єдності та солідарності трудових мас Бессарабії та Росії» [5, арк. 16].

Уряд Великої Британії та Франції підготували пропозицію щодо мирного врегулювання конфлікту, згідно з яким:

– Румунське військове командування відмовляється від будь-якого втручання у внутрішнє та політичне життя Бессарабії. Вони не можуть проводити арешти та не можуть виконувати функції, які належать тільки місцевим властям;

– поліція у містечках повинна була складатися з місцевої поліції [5, арк. 10].

З метою урегулювання Бессарабського питання, французький уряд відправив у Бухарест свою місію. Одночасно з появою в румунській столиці місії французького генерала Пайо, у всіх румунських газетах з'явилася новина, що Червона Армія з району Кам'янки обстріляла румунські частини і це змусило румунського начальника дивізії району Сороки відкрити стрілянину проти червоних частин лівим побором Дністра [5, арк. 53].

У той же час Радянські уряди Росії та України не могли не звернути уваги румунського уряду на те, що переслідувані червоними частинами раніше білогвардійські, а тепер українські частини армії Директорії УНР вільно переходять Дністер і рятуються на території, зайнятій румунськими військами.

За свідченнями червоноармійця, який повернувся з полону, в ніч на 24 травня румунські війська пропустили через Дністер кінний полк українців чисельністю півтораста осіб, а також нез'ясовану кількість поляків, які передбачали форсувати Дністер у районі Рибниці. За іншим повідомленням, що стосується початку червня, румунськими частинами наводився пантонний міст через річку Дністер у районі Режків. За третім повідомленням в районі Овідіополь зосередилися нез'ясовані піхотні та кінні частини із залишків добровольчої армії, які свого часу втікали на територію, зайняту румунськими військами.

5 січня 1919 р. повстанський Бессарабський національний союз на засіданні постановив:

– зібрати національне революційне військо та скинути з народу румунське ярмо;

– організацію війська доручається членам союзу: І. С. Дунгеру, І. С. Бабичу і Лисаку;

– організація повинна завершитися до 14 січня 1919 р., а 18–19 січня 1919 р. повстанська армія повинна перейти до обезброювання Румунії у районі Хотина та подальший наступ на території решти Бессарабії;

– командувачем призначається В. Є Доленюк, а начальником штабу І. С. Бабич;

– прохати Подільського губернського комісара не перешкоджати, а надавати допомогу усім бессарабцям, які знаходилися в Україні;

– прохати того ж комісара надати військо для підтримання порядку на звільненій від румунів території;

– із свого складу союз обрав Директорію: голова Директорії І. Ф. Лискун, члени: Мотрюк, Лисак, Дунгер, Кодак. По мірі пересування військ Директорія повинна була провести референдум та відкрити дипломатичні переговори з Україною та іншими державами про приєднання Бессарабії до тої, чи іншої держави, враховуючи волю бессарабського народу [6, арк. 6].

7 лютого 1919 р. Народний секретаріат з міжнаціональних справ УСРР послав на ім'я голови мирної конференції та урядові Великої Британії ноту протесту на захоплення Румунією Бессарабії. У ноті зазначалося, що: «…На останньому з'їзді бессарабських селян та робітників одноголосно був прийнятий протест та відхилені домагання румунського уряду на Бессарабію. Враховуючи це, вважаю захоплення Бессарабії прямою анексією. Робітничо-селянська влада України зобов'язалася активно підтримувати бессарабських робітників та селян» [5, арк. 30].

Своєю чергою Х. Раковський звернувся до всіх іноземних консулів з наступною промовою: «Шановні консули, до цього часу уряд Української Соціалістичної Радянської Республіки знаходився з Вами в офіційних відносинах та надавав Вам права та привілеї. Однак уряд ще не має ніякого офіційного підтвердження, чи дійсно Ви акредитовані при Вашому урядові. Через це даємо Вам десятиденний термін, тобто до 11 квітня 1919 р., аби Ви надали нам відповідь від Вашого уряду на наступні питання:

– чи згоден Ваш уряд на офіційне визнання Української Соціалістичної Радянської Республіки?

– чи є Ви офіційними представниками у виконанні Вами поставлених завдань?

– чи готовий Ваш уряд забезпечити представникам УСРР можливість проїзду в межах території Вашої держави?» [5, арк. 2].

Тут варто зазначити, що з моменту затвердження більшовицької влади в Україні та за її межами розпочалася міжнародна ізоляція радянського уряду в перші роки після Жовтневої революції,

у тому числі й УСРР як частини СРСР. І тільки в 20-х рр. деякі уряди почали на дипломатичному рівні визнавати СРСР.

У планах українського уряду теж не було завдання допомагати бессарабським повстанцям. Натомість Директорія УНР звернулася за допомогою до румунських властей щодо евакуації з Італії українських військовополонених через Румунію [6, арк. 7].

Задля укріплення двосторонніх дипломатичних зв'язків з Румунією з метою захисту від радянської Росії, Директорія УНР у червні 1919 р. також відправила у королівство Надзвичайну дипломатичну місію на чолі з Костем Мацієвичем [6, арк. 8].

Після повалення Директорії УНР 10 листопада 1920 р. Надзвичайна дипломатична місія та військовий відділ продовжував свою діяльність на території Румунії. Зокрема, вона опікувалася справами національного освітнього руху української меншості в Румунії [4, с. 178].

Щодо позиції радянського уряду з Бессарабського питання, то ні РСФРР, ні УСРР, ні пізніше СРСР не визнавали анексію території Бессарабії та Буковини. 1 травня 1919, за часів Громадянської війні в Росії, радянські уряди Росії та України поставили ультиматум Румунії, вимагаючи вивести її війська з території Бессарабії, а наступного дня Голова Ради Народних Комісарів УСРР Християн Раковський пред'явив претензію на вивід румунських військ із території Буковини також. Спільними планами передбачалося провести військову операцію з метою повернення цих регіонів силоміць, проте події в Україні завадили втіленню цього плану в життя [8, pp. 113–114].

Висновки. Таким чином, 1918 року Румунія в умовах розпаду Російської та Австро-Угорської імперій анексувала територію Бессарабії та Буковини. У листопаді 1918 р. через державний переворот владу в Україні захоплює Директорія УНР. На початку січня 1919 р. в окупованих румунами частинах Бессарабії почалося повстання тамтешнього населення проти окупантів. Однак надалі, повстанці не домоглися поставлених перед собою завдань і Бессарабія залишилася у складі Румунії. Однак ні УСРР, ні пізніше СРСР не визнавали анексію території Бессарабії та Буковини.

Список літератури:

1. Аппатов С., Макан І. Українсько-румунські відносини: історія та сучасність. *Український історичний журнал*. 1999. № 5. С. 90.

2. Ковальчук М. Відносини Румунії з урядом Української Народної Республіки в 1919 р. *Український історичний журнал*. 2010. № 4. С. 115–127. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2010_4_115

3. Рендюк Т. Встановлення та розвиток українсько-румунських відносин у 1917–1923 роках: етапи, постаті. *Україна дипломатична*. 2018. Вип. 19. С. 96–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrdip_2018_19_10

4. Срібняк І., Попенко Я. Діяльність військового відділу надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії, 1920 Р. (за матеріалами caw). Русин. 2019. С. 157–178.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф – 4. Оп. 1. Спр. 10.

6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф – 717. Оп. 1. Спр. 1.

7. Шепєлев М. «Великої Румунії» концепція. Геополітика: енциклопедія. Київ : Знання України. 2012. С. 121–125.

8. Richard K. Debo, Survival and Consolidation: The Foreign Policy of Soviet Russia, 1918–1921, McGill-Queen's Press. 1992. ISBN 0773508287. P. 113–114.

Bilichenko L. S. BESSARABIAN QUESTION IN THE FOREIGN POLICY OF THE UNR AND THE USSR (1918–1920)

The article examines the Bessarabian issue in the foreign policy of the UNR and the Ukrainian SSR. It is established that the Bessarabian issue in 1918–1920 consisted in the annexation of Bessarabia by Romania against the backdrop of the collapse of the Russian Empire. In early 1918, Romanian troops entered the region, and the "Sfatul Tseri" (Council of the Country) voted for unification with Romania, which Soviet Russia did not recognize. This caused a long conflict of interests, where Romania strengthened its borders with the support of the Entente.

In early January 1919, an uprising of the local population against the occupiers began in the Romanian-occupied parts of Bessarabia. The Bessarabian uprising caused brutal repression by the Romanian government in order to suppress it. Fleeing from these repressions under the onslaught of Romanian punitive detachments, a wave of rebels poured onto the Ukrainian left bank of the Dniester, and its entire right bank was occupied by Romanians. And from that moment on, when the struggle between the Bessarabian rebels and Romanian troops covered the Dniester region and Ukrainian-Romanian border relations began.

In turn, the Soviet authorities did not recognize the annexation of Bessarabia and began terror against the Romanian population in Odessa. On February 7, 1919, the People's Secretariat for Interethnic Affairs

of the Ukrainian SSR sent a note of protest to the chairman of the peace conference and the government of Great Britain against the seizure of Bessarabia by Romania. The Ukrainian government also did not plan to help the Bessarabian rebels.

Instead, the UNR Directory appealed to the Romanian authorities for help in evacuating Ukrainian prisoners of war from Italy through Romania. In order to strengthen bilateral diplomatic relations with Romania for the purpose of protection from Soviet Russia, the UNR Directory in June 1919 sent an Extraordinary Diplomatic Mission to the kingdom headed by Kost Maciewicz. After the overthrow of the UNR Directory on November 10, 1920, the Extraordinary Diplomatic Mission and Military Department continued their activities on the territory of Romania. In particular, it took care of the affairs of the national educational movement of the Ukrainian minority in Romania..

Regarding the position of the Soviet government on the Bessarabian issue, neither the RSFSR, nor the Ukrainian SSR, nor later the USSR recognized the annexation of the territory of Bessarabia and Bukovina.

Keywords: *Bessarabia, foreign policy, UNR, Ukrainian SSR, Romania.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026